

Turgut Uyar'ın Şiirlerinde Uyumsuzluk ve Yabancılaşma İzleği

Fariz YILDIRIM*

ÖZ

Uyumsuzluk, insan tutum ve davranışlarını anlamlandıran ve yönlendiren kaçınılmaz bir olgudur. Fakat modernleşmeyle birlikte insan, yaşam içerisinde uyumsuzluk dengesini zorlayarak, kendini içinde bulunduğu koşulların yabancı durumu düşürür. O, özünde taşıdığı bazı ölçütlerin (insanî değerler) yokluğu nedeniyle tedirgin ve yaşamını yutmaya namzet bu kara delik karşısında gelecek endişesi içindedir. Turgut Uyar'ın şiirlerinde bu şekilde uyumsuzluğun yabancılaşma gibi tehditkâr bir soruna dönüşmesinin izlerine rastlamak mümkündür. O, şiirlerinde her insanın yaşadığı uyumsuzluklarla birlikte modern insanın karşılaştığı en önemli sorunlardan biri olan "yaşamdaki anlamsızlık" sorununa, dolayısıyla da yabancılaşmaya dikkat çekmeye çalışır. Bu çalışmada şairin bu çabası tespit edilmeye ve açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Uyumsuzluk, yabancılaşma, modernizm, yaşam, şiir, Turgut Uyar.

ABSTRACT

The Theme of Alienation and Inharmoniousness in Turgut Uyar's Poems

Inharmoniousness is an inevitable phenomenon that directs human behaviors and attitudes, and provides meaning to them. But with the beginning of modernism, the human being, forcing the balance of inharmoniousness in life, goes to position in which he feels himself alien. He feels worry because of the absence of human values and he gets anxious stemming from a black hole that threatens his life. In Turgut Uyar's poems we can find the turn of inharmoniousness to alienation as a threatening problem. He attracts attention to inharmoniousness that every one can live and to "meaninglessness of life" that is one of the biggest problems of modern human being and so to the problem

* Bingöl Üniversitesi Araştırma Görevlisi, e-posta: farizyildirim@mynet.com

of "alienation". This study tries to determine and explain this attempt of the poet.

Key Words: Inharmoniousness, alienation, modernism, life, poetry, Turgut Uyar.

1. Uyumsuzluk ve Yabancılaşma

Uyumsuzluk, insan realitesiyle birlikte var olagelmiş, yaşam içerisinde görülen olağan bir durumdur. İnsanlar yaşamın akışı içerisinde kişilik yapıları ve eğilimleri doğrultusunda birçok durum, olay, kişi vs. ile uyumsuzluk yaşayabilir. Uyumsuzluk, gerilim/çatışma yaratan bu yönüyle insanın yaşamda izleyeceği yolu belirlemesine ve yaşamsal motivasyonunu arttırmasına da yardımcı olur.

Yabancılaşma ise geçmişten günümüze genellikle ontolojik bir açılımı tanımlayan dini ve felsefi bir kavram olarak gelmiştir. En yaygın şekliyle, Hristiyanlık inancının dile getirdiği günahı nedeniyle ilk insanın ebedi vatanı cennetten dünyadaki geçici ve çileli yurduna gönderilmesini, dolayısıyla da evrenin var oluş nedenini açıklar. Marks'ın yabancılaşma kavramını ekonomik ilişkilere indirgemesinin dışında, gerek Hristiyanlığın eski kaynakları Gnostisizm, Plotinos gerek 19. asra gelindiğinde Hegel'in yabancılaşma tanımlaması, benzer biçimlerde hep ontolojik bir açıklama getirmeye yöneliktir (Tuğcu 2002). Bu çalışmada bahsedilen yabancılaşma olgusu ise, bunlardan farklı olarak modern çağda insani değerlerin yitimiyle ortaya çıkan durumu anlatan bir kavram olarak değerlendirilmiştir.¹

Yabancılaşma, uyumsuzluk gibi insanın olağan bir yol arkadaşının müteceviz bir varlığa dönüşmesidir. Bu değişimde "rahatlığın demir kafesi" (Aslanoğlu 2000: 106) olarak da nitelenen modernleşme faktörü başat rol oynar. Büyük oranda bilim ve teknoloji hamlelerinin sonucu ve "uygarlık serüveninin bir aşaması" (Caner 2006: 38) olan modernleşme, yeni yaşam standartları ve değerleriyle belki de insanın bu dünyadaki var oluş çizgisin-

1 Buna yakın olarak Orhan Hançerlioğlu'nun *Felsefe Ansiklopedisi*'nde "yabancılaşma" kavramı için "İnsanın insan olmayana dönüşmesi" (Hançerlioğlu 1993: 201) şeklinde bir tanımlama yapılmıştır. Aynı kavram, *Psikoloji Sözlüğü*'nde şöyle açıklanmıştır: "En genel anlamıyla bir yabancılaşma veya başkalarından ayrılık, başkalarıyla sıcak ilişkiler yoksunluğu duygusu. Yabancılaşma kişinin kendi benliğine veya benliğinin çeşitli kısımlarına yönelik olabileceği gibi başkalarına yönelik de olabilir" (Budak 2000: 817). Yabancılaşma kavramının sosyolojik açıdan değerlendirilmesi ise "bireylerin birbirlerinden ya da belirli bir ortam veya süreçten uzaklaşmaları" (Marshall 1999: 798) şeklindedir. Bu değerlendirmelerin üçünde de "değer yitimi" ortaktır. Bu sonuç, söz konusu değerlendirmelerde insanın yaşam içerisindeki olağan çizgisinde meydana gelen değişimden/ kırılmadan (sözgelimi "insanın insan olmayana dönüşmesi") çıkarılabilir. Yabancılaşma bu sürecin (değişim ya da kırılma) bireysel ve toplumsal bazdaki bir sonucu gibi görülmüştür.

de en büyük kırılmayı gerçekleştirir. İnsanın genetik kodlarına dönüşmüş ve dünyadaki var oluşunu daha uzunca bir süreye yayan tabiatla ve kendi türüyle kısmi uyumlu yapısını ortadan kaldırır ve ana hatlarını neredeyse sadece çıkar ilişkilerinin belirlediği bir değerler sistemi kurar. Bu değişim karşısında bocalayan insanın yaşam içerisinde yaşadığı ruhsal ve fiziksel gerilmeler (bunu büyük savaşlar olarak da alabiliriz) var oluşunu tehdit edecek boyutlara ulaşır. Bu bağlamda yabancılaşmanın uyumsuzluğun toprağında filizlendiği ve modernleşmeyle palazlandığı söylenebilir.

Turgut Uyar'ın şiirlerinde uyumsuzluk ile onun bir sonraki aşaması olan ve değer yitimleri olarak belirttiğimiz yabancılaşma olgusu, temel izleklerden biridir.

2. Tedirgin Bir Şair

İkinci Yeni'nin öncü şairlerinden biri olan Turgut Uyar, yaşamla irtibatı sıkı bir şiir yazma gayreti içinde olmuştur. Şiirsel verimliliğinin temelinde ise yaşamın akışı içerisinde uyumsuz ve tedirgin yanıyla ön plana çıkan bir kişilik özelliği gizlidir. Uyar, "Dirliksiz (huzursuz) bir insandır. İnsanın tedirgin yanıyla dopdolu bir görünüm taşır" (Uçarol 1985: 11). Öte yandan "Her insan bir uyumsuzluktur ölü olmadıkça" (Uyar 2004: 327) dizesi, bu doğrultuda Uyar'ın insanın ve dolayısıyla kendisinin var oluşuna bakış açısını gösterir. Aslında bu yaklaşımı İkinci Yeni şiir hareketinin genelinde de gözlemlemek mümkündür. Zira İkinci Yeni şairleri, dış dünyanın üzerlerine kapandığını hissettiklerinden ona karşı cephe alırlar (Kahraman 2000: 124). Söz konusu tepki, Turgut Uyar'ın şiirlerinde uyumsuzluk ve yabancılaşma panoramasını ortaya koyar.

Uyar şiirinde uyumsuzluğun yabancılaşmaya dönüşümünde etkili olan belirgin çatışma tabloları ise genel olarak şu konularla ilgilidir: 1-Gurbet ve geçim sıkıntısı, 2-İnsanın kötülüğe meyilli doğası, 3-Toplumsal denetim mekanizmaları, 4-Modernite ve onun doğal bir sonucu olan kent yaşamı.

Bu sorunlar silsilesinin yabancılaşmayla sonuçlanmasında en temel etken, modernite ve kent yaşamıdır.

2. 1. Gurbet ve Geçim Sıkıntısı

Uyar, ilk şiirlerinde iki şeyin sıkıntısını çeker: Biri görevi sebebiyle bulunduğu ortamın (taşranın)² yabancılık ve yalnızlık duygusu, diğeri geçim derdi ve kötü ekonomik durumdur. Şikâyet ve yakınmaların büyük çoğunluğu bu iki durum etrafında gelişir:

2 Uyar, askeri memurluk mesleği dolayısıyla 1948-1954 yılları arasında Kars'ın Posof ve Samsun'un Terme ilçelerinde görev yapar.

“Ağlamak istersin, ağlıyamazsın
Gülmek, gülemezsin
Kasaba küçük, bir karanlık gün sonbaharda
Kararmış gönlünü eyliyemezsin
Ne kâğıt, ne kalem, ne kitap”

(Uyar 2004: 78).

Şehirden uzaklık, yaşanılan ortamın imkânlar bakımından mahrumiyeti (ne kâğıt, ne kalem, ne kitap), kararsız ve bıkkın bir ruh haline sebep olur. Doğaya yakın olmak, yer yer cezbedici tabiat manzaraları bu dönem şiirinde teselli unsurları olarak göze çarpar. Bu teselli, ortama ve mekâna karşı yabancılaşma duygusunu biraz yatıştırırsa da tam olarak bastıramaz. Bu dönemde “Hangi cebini karıştırırsan yalnızlık” (Uyar 2004: 21) var diyen şair çözümlü kaçmakta bulur:

“Hiçbir şey tutamaz beni artık
Bu bahar, bu ağaçlar, bu rüzgâr”

(Uyar 2004: 87).

Bazen edebi metinlerde buradaki gibi mekânın fiziksel boyutlarının (büyük-küçük, geniş-dar) müdahil olmadığı karakter-mekân etkileşimleri görülür. Bu durumlarda mekânın edebi metin içinde objektif sınırlarından uzaklaşan boyutları, karakterin içinde bulunduğu ruh halinin genişleyip daralmasıyla doğru orantılı olarak şekillenir. Burada dekorunda “bahar, ağaçlar, rüzgârın olduğu, nesnel ölçütlerle değerlendirildiğinde geniş olan ve ruha neşe üfleme beklenen bir ortam, beklenenin aksine karaktere psikolojik bir genişlik kazandıramamakta, dolayısıyla da ortamdaki varlığını sabitleyememektedir: “Hiçbir şey tutamaz beni artık”. Bu iç yaşantıyla alakalı bir durum olup “karakterin imkânsızlığından” (Korkmaz 2007: 403) ve kendini neredeyse her yerde sıkıştırılmış duyumsamasından kaynaklanır. Ontolojik anlamdaki bu imkânsızlık, Turgut Uyar’ın şiirlerinde sonraları daha da belirginleşir. Nitekim şairin taşradan kente dönüşünden sonra mutlak bir elverişsizlik içinde bu yaşam alanına da adapte olamadığını görüyoruz. Bu dönemde tabiat alternatif bir yaşam alanı olarak önerilse de aslında şairin bu dünyada barınabileceği bir yer yok gibidir. Çünkü imkânsızlığı, varlığını zaman ve mekân sınırları içerisinde sabitlemesine izin vermez.

Taşra günlerinde sıkıntısını yaşadığı durumlardan biri, geçim derdi ve kötü ekonomik vaziyettir. “Bir Gün Sabah Sabah” şiirinde sıra özlemine büyütürken kazancının elverdiği yaşam standartlarından da dem vurur:

“Biletim üçüncü mevki,
Fakirlik hali.
Lületaşından gerdanlığa gücüm yetmemiş,
Sana Sapanca’dan bir sepet elma almışım...”

(Uyar 2004: 17)

Karısına ithaf ettiği “Memur Karısı” şiirinde ise kadınının bulduğuyla yetinen kanaatkar yapısını övgüye değer bulur:

“Ayağında ipeğin en kötüsü
Sen onuncu derecede memur karısı
Çileli vefakâr kadın, kalbimin yarısı...”

(Uyar 2004: 23)

Bu dizelerdeki kadınıni/ ailesini daha iyi şartlarda yaşatamamanın vicdani sorumluluğunu duyan koca imajı, bütün yaşamı boyunca ekonomik sıkıntılar yaşamasına rağmen daha sonraki şiirlerine yansımaz. İlk şiirlerindeki yakınma, 1948 yılında çalışma hayatına atılan şairin ilk defa bir ailenin geçim sorumluluğu altına giriyor olmasının şaşkınlık ve zorluğunun yanında, bu dönem şiirinde görülen Garip tarzı ve muhtevasına(küçük adam)³ da bağlamak mümkündür.

2. 2. İnsanın Kötülüğe Meyilli Doğası

Uyar'ın uyumsuzluk gösterdiği durumlardan biri, yaşamın insan müdahalesi dışında kalan ve insana muhalif gördüğü yanıdır. Bu çatışmada muhatap alınan Tanrı'dır. Her ne kadar bazen acının ve kötünün de insan için gerekli durumlar olduğunu söylese de (“kutsal acı beslegen acı sütünü emiyoruz” Uyar 2004: 425), yer yer noksan yaratılışının zaaflarının neticelerinden de yakınır. Hikâye unsurunun ağır bastığı bazı şiirlerde Akçaburgazlı Yekta karakteri adeta bir roman kişisi gibi bu tezin savunucusu olarak ortaya çıkar. “Akçaburgazlı Yekta'nın Mahkeme Kararını Aldığında Söylediği Mezmurdur” şiirinde Yekta'nın, kendisini arkadaşının karısıyla birlikte olmak gibi bir yanlışa sürükleyen, “yanılğan insanlığı” olduğu söylemini bu bağlamda değerlendirmek mümkündür:

“Sonra yanılğan insanlığım başladı.

(...)

Üç gece dört gündüz, Sinan'ın yatağında kaldım”

(Uyar 2004: 136).

Bu, aslında Yekta'nın kendisiyle beraber bütün insan soyunu aklamaya, hatalarından dolayı haklı çıkarmaya yönelik bir davranışıdır. Yekta, tıpkı ilk insan Hz. Âdem gibi “yanılğan insanlığı” nedeniyle günah işlediği, başka bir ifadeyle hata ve yanlışa meyilli doğasının etkisinde kaldığı inancındadır. Dolayısıyla kendisiyle beraber bütün insan soyu, yapıp ettiklerinden dolayı ne “insanların adaleti” ne teslim edilmeli ne de Tanrı katında cezalandırılmalıdır.

3 Sadelik ve aleladelğin en belirgin özelliklerinden biri olarak göze çarptığı *Garip* şiirinin, bu anlayış doğrultusunda ön plana çıkardığı “küçük adamı”, “yaşamak hakkını mütemadi bir dişmenin sonunda bulan insan”(Korkmaz; Özean 2005: 262) olarak tarif etmek mümkündür.

Şair, “Büyük Kavrulmuş” şiirinde, kendi bakış açısıyla insanın doğasını özetler: “körlüğe kötülüğe kutsal tutsaklığım” (Uyar 2004: 152). Tutsaklığa kutsiyet atfetmesinin sebebi, işin içindeki Tanrısal müdahaleye işaret etmek içindir. Bu insani öz, modern çağlara gelindiğinde bilim ve teknoloji imkânlarının müdahalesiyle devasa boyutlarda sonuçlar doğurur:

“Ve ölünce beş on bin birden ölüyorduk güneşe karşı.”

(Uyar 2004: 111).

“Güneş” ışık ilgisi nedeniyle atom bombasına çağrışım yapar. Kutsal metinlerde anlatılan ilk insan Hz. Adem’in oğullarından Kabil’in Habil’i öldürdüğü ilk vakayı⁴ baz alarak bir kıyas yaptığımızda bir etkiyle (belki bir taş ya da sopa) sayısal olarak bir ölüm vakasının, bir etkiyle (atom bombası) “beş on bine” dönüşmesi, kötülüğe meyilli insani özün ne gibi sonuçlara gebe olduğunu açıkça gösterir. Böylece şairin bu yıkıcı potansiyeli vurgulayan “beş on bin birden ölüyorduk” tespiti, zımnen bir yaratılış eleştirisi ortaya koyar. Öte yandan şairin yaşam için kullandığı “sonsuz eksi bir” (Uyar 2004: 560) benzetmesi de aslında noksan duruma işaret eden, dolayısıyla da yakınma bildiren bir ifadedir. Bu benzetmeye göre yaşam sonsuz olandan bir adım geridedir. Çünkü insan, ilk atası Hz. Âdem’in şahsında dünyaya gönderilmek suretiyle zaman kaydı altına alınmış ve ölümlü bir varlık haline gelmiştir.

İnsan ve diğer varlıkların yaratılışının niteliği konusunda itaatkâr bir tutum içinde olmayan şair, ölüm konusunda da bazı uyuşmazlıklar yaşar. “Ölüm Yıkanması” şiirinde, ölüme bir dayatma nazarıyla bakar ve bedeninin bir güç gösterisine alet edildiğinden yakınır. Söz konusu şiirde insanın bu duruma “nallanmaya hazırlanan at”(Uyar 2004: 457) ifadesiyle dikkat çeker. Fakat genelde mutsuz olması ve yaşam içerisinde kaybetmeyi göze aldığı çok az şeyin olması, ölüm realitesinin korkusu karşısında şaire cesaret verir. Ölüm kabullenilmenin ötesinde yer yer sevimli bir durum gibi bile görülür: “Ölü en güzel. En alışılabilecek” (Uyar 2004: 219). Şiirin adında da (Övgü Ölüye) kendini açık eden yaklaşım, çağdaş insanın ölüm karşısında takındığı baskın tavırlarından biri olan ve “ölüm kavramını zihnin dışına atmaya çalışmak” (Karaca 2000: 34) olarak tarif edilen “bastırma” davranışına yakındır. Sonuç itibarıyla gerek kaybedecek bir şeyi olmamanın verdiği cesaret, gerek bastırma eğiliminden kaynaklansın, çoğunlukla şairin bu realiteyle pek fazla sorunu yoktur.

2. 3. Toplumsal Denetim Mekanizmaları

Uyar şiirinde çatışma tablolarından biri toplumsal denetim mekanizmaları (kanun, töre, din) ile ilgilidir. Şair; insanın, geniş bir özgürlük alanını hak

4 Söz gelimi *Kuran-ı Kerim*’in Maide suresinin 27-31 ayetleri bu olayı nakleder. Konuyla ilgili kitaplarda aynı olayın İsrailiyatta da geçtiği söylenir.

ettiğini savunur. Bu uğurda, gerek noksan yaratılış (kötülüğe meyilli olma) gerek ölümle ilgili Tanrı'ya serzenişte bulunduğu gibi, kolektif bilinçdışı içeriklere de karşı çıkar. "Akçaburgazlı Yekta'nın Mahkeme Kararını Aldığında Söylediği Mezmurdur", "(Bir Kantar Memuru İçin) İncil", "Toprak Çömlek Hikâyesi" bu başkaldırının izlerinin görüldüğü şiirlerdir. Şiir karakterlerinden Yekta'ya göre hata ve yanlışın da güzel ve doğru kadar gayet insanî olduğu düşünülür, töre ya da kanunlarla yaptırıma maruz bırakılmaz ve daha esnek davranılırsa, bu insanın özgürlüğü açısından daha iyi olur: "–Şimdi kimi acıyor kimi kınıyor beni hangileri haklı hangileri iyi ama iyiyi haklıyı aramak her zaman gerekli mi, ya benim yaşamam" (Uyar 2004: 167).

Yekta'nın, arkadaşının karısı Gülbeyaz'la yaşadığı yasak ilişkisinin ortaya çıkmasından sonra çevresi tarafından kınanması ve Sinan tarafından mahkemeye verilmesi üzerine "ya benim yaşamam (ne olacak?)" diyerek gösterdiği bu tepkinin arka planındaki "iyiyi haklıyı aramak her zaman gerekli mi" düşüncesi, demokrat bir toplum anlayışı önerir. Önerilen demokrasi, insan doğasını olduğu gibi kabul eden, bu yüzden kendi ulusal/yerel çerçevesi içinde belli oranda çelişme ve kargaşayı hoş gören ya da gerekliliğini uygun bulan psikolojik bir örgütlenmedir (Fordham 1997: 156-157). Bu yönüyle Yekta'nın kendi nesline insan odaklı (hümanist) bir yönetim modeli teklif ettiği söylenebilir. Hâl böyleyken yukarıda mahkeme süreci ve töre baskısı, aşağıda da din olgusunda olduğu gibi toplumsal denetim mekanizmaları reddedilir: "Gülbeyaz benim toprağımı işleyen kazmaydı. Günah olamazdı yaptığımız. Ben onun çeliğine göreydim ancak" (Uyar 2004: 138).

Burada din olgusu, cinsel özgürlük bağlamında dışlanmaktadır. Cinsellik bir denge unsuru, var oluşu tamamlayan bir etken olarak ortaya konarken, kanunların suçlu yaftası gibi, dinin günah hükmü de kabul edilmemektedir.

Şair, "Elâlem" şiirinde cinselliğin serbestçe yaşanması hususunda, toplumla kendi arasındaki mantalite farkını ortaya koyar. Arzularını gerçekleştirebileceği bir ortamda kendisini şu şekilde tarif eder: "En uzak en yakın ikisi ortası yıldızlarda beyler paşalar gibi kadınlı kızlı ipe sapa gelmez hayaller kuracağım" (Uyar 2004: 90).

Özgür olmama durumu karşısında terk etme temayülü gösterir. Fakat baskı altındaki bilincinin ihtiva ettiği "kadınlı kızlı ipe sapa gelmez hayaller (le)" bu dünyada kendini açık edecek, olduğu gibi ortaya koyabilecek bir imkâna sahip olamayacağını da bilir. Bu nedenle çoğunlukla buradaki gibi ütopyaya (en uzak en yakın ikisi ortası yıldızlarda) başvurur.

2. 4. Modernite ve Kent Yaşamı

Turgut Uyar'ın, bir kentli birey olarak uyumsuzluk gösterdiği durumların başında ablukaya alınmış yaşam gelir. Asıl olandan uzaklaşma ve yapaylık, dolayısıyla da yabancılaşma yakınılan durumdur:

“Ellerim nasıl olsa yıkılmış gitmiş para saymaktan cıvata dan, balata dan, üremesiz kadın okşamaktan” (Uyar 2004: 219).

Varlıkların asıl niteliklerinden uzak olduğu, kadının asıl özelliği üremeden yoksun oluşuyla vurgulanır. “Üremesiz kadın” ifadesi aynı zamanda yapaylık, kısırlık, gündelik ve paralı ilişkilere de gönderme yapar. Niteliğini kaybetmiş kadın, diğer mekanik unsurlar gibidir. Sanayi toplumu unsurları para saymak, cıvata, balata; “kadın”ı da ruhsuz düzenine ekleyerek “eller”in trajedisine, “yıkılıp gitmesine” sebep olur. Çünkü kadının asıl fonksiyonunu (cinsellik, dolayısıyla da üreme) kaybetmesi, ellerin okşama fonksiyonuyla yerine getirdiği cinsellikteki etkin ve önemli işlevini de boşa çıkarır.

Makinenin gücünü sınırsız bir zenginlik kaynağı olarak gören modern insan, sahiplenme ve bencillik eğilimlerini yüceltirken, sosyal fonksiyonunu ihmal eder. “Bütün bedensel, entelektüel ve ruhsal duyuların yabancılaşmasını temsil eden sahip olma duygusu” (Pappcnheim 2002: 77) bütün duyuların yerine geçer. Bu, insanın fizikî ve ruhsal dengesini tahrip edip, belli bir süreç sonunda kendi tabiatına ve ötekine karşı yeni davranış biçimleri geliştirerek ikisinden de uzaklaşmasına sebep olur. Bu nedenle sanayi toplumunda birçok şey burada olduğu gibi (kadın, eller) alışılmış niteliklerinden uzaktır.

Uyar şiirinde şehir ve sanayi düzeninin insan üzerindeki tahakkümü belirgindir. Uyar’ın bu durum karşısındaki tavrı “kentleşme, sanayileşme ve kapitalistleşmeyle bunalan insanın yazgısına ve kirlenen dünyaya içten içe, (...) bir protesto [dur]” (Karaca 2005: 283). Şöyle bir durum tespiti yapar: “Dev makinelerin gıdası olmuş kanın” (Uyar 2004: 27). İma edilen bir sömürü düzenidir. Fakat trajediyi büyüten duruma insanın da gönüllü olmasıdır. Zira “Bireyin hayranlık derecesinde bir metaya bağlanması, [sonrasında] ileri derecede hastalığa ve sapkınlığa dönüşür” (Şahin 2007: 405): “rıhtımlarda insanlarla aşk yapan vinçler” (Uyar 2004: 367) dizesi, insanın yanlışlıktaki büyük payına ve ortaya çıkan sonuca bir göndermedir. Gerçekten de “insan, bütün yaratıcı özellikleri kadar, kendisini tahrip edecek olan özü de içinde taşımakta” (Korkmaz 2004: 52) ve kaderini bu iki zıt özelliğiyle kendisi belirlemektedir.

Şairin, sık sık insanın kendi eliyle inşa ettiği suni düzenin tasvirine giriştiği görülür: “Hâlbuki korkulacak hiçbir şey yoktu ortalıkta. Her şey naylonlandı o kadar” (Uyar 2004: 111).

Naylon gibi yapay ve sahte düzen içinde insanın gerçek görüntüsüne karar vermek de son derece zordur. Modern insanın adına gerçeği itiraf etmek şaire kalır: “benim adım tavuskuşu” (Uyar 2004: 363). Vurgulanmak istenen asıl kişiliğinden uzak, gerektiğinde menfaat için türlü kılıklara, kişiliklere bü-

rünebilen modern insanın büyük çelişkisidir. Bu yaman sahnenin dekoru içinde insan, kendine ve ötekine karşı dürüst olmayan yabancı bir kişilik rolüne soyunur. Bununla beraber “Yabancılaşma duygusu, yalnızlık hissini de beraberinde getirir. Bu duygunun dile geldiği şiirlerde ‘ben’ anlatıcı ‘siz’ veya ‘onlar’la belirlenen, dışarıdaki bir kimliğe hitap eder. Bu içe kapalı bir kişiliğin, ürkerek baktığı bir dünyaya yönelik gözlemlerinin dile gelmesidir” (Şenderin 2003: 155). Bu doğrultuda “Tel Cambazının Tel Üstündeki Durumunu Anlatır Şiirdir”de, kendisini ötekinin dışında gören bir kişi psikolojisiyle karşılaşıyoruz: “Sizin alınız al inandım morunuz mor inandım” (Uyar 2004: 119).

Bu şiirde tel cambazının “benim dengemi bozmayın” şeklinde tehlikeli konumuyla uyuşur nitelikteki “gergin ruh hali”, sembolik bir durumdur; uyumsuz psikolojinin, bir tarafa intibak edememenin tehlikeli duruşudur. Öte yandan ilk şiirlerinde algılanan dünya üçüncü kitabı “Dünyanın En Güzel Arabistanı” ile değişince, bu dünya ben’le uyumlu ilişkisini o’ya bırakmaya başlar. Güven Turan buna dikkat çekerek, “Nereye gitsek o yıkıntı bizimle artık” dizesiyle Uyar’ın bir yabancılaşma şiirini haber verdiğini söyler: “Dünyanın En Güzel Arabistanı ile başlayarak dünya ile Turgut Uyar’ın şiirlerindeki ‘ben’in dünyası açılmaya başlamıştır. Bu kitabın içinde garip bir aykırılıkla duran ‘Akçaburgazlı Yekta’nın Mahkeme Kararını Aldığında Söylediği Mezmurdur’ (...) şiirindeki ‘Nereye gitsek o yıkıntı bizimle artık’ dizesi, tüm kitabın ve onu izleyen şiirlerin anahtarı oluyor” (Turan 1985: 6). Turan, bu doğrultuda “Kurtarmak Bütün Kaygıları” şiirinde mutlak zamansızlığı –bu şiirde hiç çekimli fiil kullanılmamıştır– tamamıyla yabancılaşmış bireyin davranışı olarak görür. Gerçekten de şiirin yapısındaki anormallik şairin girmiş olduğu ruhsal ve fiziksel elverişsizliğin bir sembolü gibidir. Söz konusu şiirde şair, yaşadığı travmanın etkisiyle sayıklayan bir hasta gibi durmadan “dağlara çıkmak” ifadesini tekrar edip durur: “Sularsa akmak birgün birgün birgün birgün dağlara çıkmak birer birer dağlara çıkmak birgün çıkmak çıkmak birer birer birgün dağlara dağlara birgün” (Uyar 2004: 206).

“Dağlara çıkmak”, anlamsız bir sayıklama değil, hastaya şifa öneren bir kurtuluş reçetesi gibidir. Şairin teşhisine göre hasta olan kent çıkmazına saplanıp kalan modern insan, çözüm ise tabiata dönüşür. Bu nedenle “dağlara çıkmak”, dağlı olmak, dolayısıyla da ilkellik bile kentte yaşamaya, dolayısıyla da modern olmaya tercih edilmelidir. Çünkü modernite insanın özünü hatalı bulan bir silgi gibidir.

Aslında insanın olumsuz netice veren modernleşme girişimi, mutsuz bir sonuç vermesi için bilinçli olarak tasarlanmış değildir. İnsanın kendi nesline daha iyi yaşam imkânları sunmak, kolaylık sağlamak amacıyla gerçekleştir-

diği teknolojik atılım beklenen sonucu vermez: “Neon lambaları büsbütün karartır gecemizi” (Uyar 2004: 69) dizesinde neon lambalarının geceyi aydınlatacağı yerde karartması, bu duruma işaret eden sembolik bir kullanımdır. Yine “İşte bu ellerimle yalnızım bu inanmazsan bak bu saçlarımla bu iyi giyimlerimle paralarım” (Uyar 2004: 132) dizelerinde, insanın dışardan imrenilecek bir görüntüye kavuşmasına rağmen yalnız olması, bir şeylerin yanlış ya da eksik yapıldığının ispatıdır. Eksik olan, insanın biyolojik gereksinimlerini karşılamaya çaba harcarken, ruhsal yönünü görmezden gelmesi ve çoğu zaman yaşamı kendisine içi boşaltılmış bir banka gibi sunmasıdır. “Büyük Ev Ablukada” şiiri, bu tutumun eleştirisini yapar: “Bizi tutkulara çağırıyor otobüse sosise buzdolabına/Telefona sinemalara radyolara bir sürü kancık sevdalara” (Uyar 2004: 186). Şairin sloganik bir üslupla modernite protestosuna giriştiği bu dizeler, tam da bir protestocunun açtığı pankarta yazılabilecek niteliktedir:

KANCIK SEVDALAR

otobüs, sosis, buzdolabı, telefon, sinema, radyo

“Otobüs, sosis, buzdolabı, telefon, sinema, radyo” gibi yaşama son dönemlerde girmiş teknoloji mamulleri hakkındaki değerlendirme “kancık sevdalar” şeklindedir. “Kancık” kelimesinin TDK sözlüğündeki karşılıklarından biri “dönek, güvenilmez” (*Türkçe Sözlük* 1998: 1186)’dir. Bu bağlamda şairin sezinlediği tehlike, ilk aşamada mutluluk getiren bu tutkuların insana sürekli bunu vaat edemeyeceği, ileri aşamalarda gerçek çehresine bürünerek insan için sorun ve mutsuzluk kaynağı olacağı şeklindedir.

Çağımızda modernlik istismar edilerek birçok şeyin değişimden geçirilmesi ve insan hayatına anlam veren birçok şeyin hükmünün kaldırılması söz konusudur. Bu durumda insan sürekli “kendi değerlerinden ve kimliğinden istikameti meçhul bir uzaklaşma” (Sezen 2002: 28) içinde olur. Uyar şiirindeki yabancılaşma olgusunun mahiyeti bu şekilde tanımlanabilir.

Uyar’ın uyumsuzluk ve yabancılaşma bildirisini anlatımında ise, şiir üretiminde verimliliğini arttıran ve dolayısıyla şiirin çözümünü uzatan bilinç-akışı tekniği önemli bir görev üstlenir. Çünkü bu teknikte “kendi varlığı ile dış dünya arasına, hatta ‘kendi bilinci ile kendi yaşamı’ arasına mesafe koyma şansına sahip olmaktadır” (Şenderin 2003: 155). Şair birçok şiirinde bilinçakışı tekniğiyle uzunca, hem kendini hem ötekini, duraksamaya uğratılmamış otomatizme yaklaşan bir yaklaşımla okuyucunun önüne koyar. Bu, okuyucuya iyi bir gözlem, iyi bir mukayese ve sağlıklı bir çıkarım yapmak için geniş bir veri tabanı sunar. Bu sayede birçok durum gibi uyumsuzluk ve yabancılaşmanın da profilini çıkarma imkânımız olur.

Sonuç

Uyumsuzluk, insan tutum ve davranışlarını anlamlandıran ve yönlendiren kaçınılmaz bir olgudur. Fakat modernleşmeyle birlikte insan, yaşam içerisinde uyumsuzluk dengesini zorlayarak, kendini içinde bulunduğu koşulların yabancı durumuna düşürür. O, özünde taşıdığı bazı ölçütlerin (insanî değerler) yokluğu nedeniyle tedirgin ve yaşamını yutmaya namzet bu kara delik karşısında gelecek endişesi içindedir. Turgut Uyar'ın şiirlerinde bu şekilde uyumsuzluğun yabancılaşma gibi tehditkâr bir soruna dönüşmesinin izlerine rastlamak mümkündür. O, şiirlerinde her insanın yaşadığı uyumsuzluklarla birlikte modern insanın karşılaştığı en önemli sorunlardan biri olan "yaşamdaki anlamsızlık" sorununa, dolayısıyla da yabancılaşmaya dikkat çekmeye çalışır.

Turgut Uyar, uyumsuz kişilik yapısının etkisiyle birçok durumla çatışır; gelişmişlik düzeyinin artmasıyla kurulmuş olan modern yaşam düzenine uyum sağlayamaz. Uyar şiirinde uyumsuzluğun yabancılaşma gibi tehditkâr bir soruna dönüşmesi ise tabiattan kente geçme, diğer bir ifadeyle modernleşme sürecinin ardından gerçekleşir. İnsan bu geçişi benimsediği zaman, o zamana kadarki bütün kazanımlarına/değerlerine yabancılaşır; yapmacık, iki yüzlülük, menfaatçilik, ihtiras ve mutsuzluk bu insana hiçbir dönemde olmadığı kadar uyan/yakışan vasıflar olur.

İnsanın mutluluğunu sağlamaya yönelik örtük bir sorumluluk bilincinin gözlemlendiği şiirlerinde Turgut Uyar, insan soyunun geleceğinin selameti adına, yapılan yanlış dile getirmeyi ve değer yitimleri sonucu yaşamın anlamsızlaşması gibi büyük bir tehlikeye şiirsel bir dille dikkat çekmeyi başarmıştır.

Kaynaklar

- Aslanoğlu, Rana A (2000), *Kent, Kimlik ve Küreselleşme*, Ezgi Kitapevi.
- Budak, Selçuk (2000), *Psikoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yay., Ankara.
- Caner, Fırat (2006), *Turgut Uyar'ın Huzursuzluğu*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Fordham, Frieda (1997), *Jung Psikolojisi*, (Çev. Aslan Yalçınler), Say Yay., İstanbul.
- Hançerlioğlu, Orhan (1993), *Felsefe Ansiklopedisi*, C.7, Remzi Kitapevi, İstanbul.
- Kahraman, Hasan Bülent (2000), *Türk Şiiri Modernizm Şiir*, Büke Yay., İstanbul.
- Karaca, Alaattin (2005), *İkinci Yeni Poetikası*, Hece Yay., Ankara.
- Karaca, Faruk (2000), *Ölüm Psikolojisi*, Beyan Yay., İstanbul.
- Korkmaz, Ramazan (2004), *Aytmatov Anlatılarında Ötekileşme Sorunu ve Dönüş İzlekleri*, Türksoy, Ankara.
- Korkmaz, Ramazan - Özcan, Tank (2005), "Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri", *Yeni Türk Edebiyatı*, (Editör: Ramazan Korkmaz), Grafiker Yay., s.223-319.
- Korkmaz, Ramazan (2007), "Romanda Mekânın Poetiği", *Edebiyat ve Dil Yazıları*, (Editörler: Ayşenur Külahlıoğlu İslam, Süer Eker), Ankara, s. 399-415.

- Marshall, Gordon (1999), *Sosyoloji Sözlüğü*, (Çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü), Bilim ve Sanat Yay., Ankara.
- Pappenheim, Fritz (2002), *Modern İnsanın Yabancılaşması*, (Çev. Salih Ak), Phoenix Yayınevi, Ankara.
- Sezen, Yümni (2002), *Çağdaşlaşma Yabancılaşma ve Kimlik*, Rağbet Yay., İstanbul.
- Şahin, Veysel (2007), "Tahsin Yücel'in 'Kumru ile Kumru' Romanında Metanın Tabulaşması", *e-Journal of New World Sciences Academy*, C.2, S.4, s. 398-409.
- Şenderin, Zübeyde (2003), *Turgut Uyar'ın Hayatı, Sanatı, Şiirleri Üzerine Bir Araştırma*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı (Yeni Türk Edebiyatı) Anabilim Dalı, Ankara.
- Tuğcu, Tuncar (2002), *Yabancılaşma Problemi*, Alesta Yay., Ankara.
- Turan, Güven (1985), "Bir Çekişmenin Anatomisi Turgut Uyar Dünya-Şiir", *Günümüzde Kitaplar*, S.22, s. 5-8.
- Türkçe Sözlük*, (1998), C.2, TDK Yay., Ankara.
- Uçarol, Tuncer (1985), "İkinci Yeniye Yüklenen Bir Ozan: Turgut Uyar", *Gösteri*, S.57, s. 157-159.
- Uyar, Turgut (2004), *Büyük Saat Bütün Şiirleri*, YKY, İstanbul.